

Universitaire honoursprogramma's en hun innovatieve functie

Drs. M.V.C. Wolfensberger (m.wolfensberger@geog.uu.nl) is werkzaam bij de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit Utrecht, drs. P.J. van Eijl en prof. dr. A. Pilot bij het Interfacultair Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievoordigheden (IVLOS), Universiteit Utrecht

Honoursprogramma's zijn een recente en snel groeiende tak in het Nederlandse universitaire onderwijs. In 1993 werd het eerste honoursprogramma gestart, tien jaar later draaien er al 25 programma's aan tien verschillende universiteiten. De verwachting is dat met de invoering van bachelor-master de belangstelling voor honoursprogramma's zal toenemen. Opvallend is hun grote diversiteit in omvang, duur en positionering in de studie. Veel honoursprogramma's blijken te functioneren als proeftuin voor onderwijsinnovatie voor reguliere programma's. Zij bieden een veilige omgeving voor onderwijsexperimenten waar fouten gemaakt mogen worden, het uitvalrisico laag is en deelnemers gemotiveerd zijn. Een grote winst: bij gebleken succes verspreiden innovaties zich vanuit de honoursprogramma's naar het reguliere onderwijs.

INTRODUCTIE EN VRAAGSTELLING

Diverse universiteiten hebben in de afgelopen jaren honoursprogramma's ontwikkeld voor studenten die meer willen en kunnen dan het reguliere onderwijs te bieden heeft (Van Eijl e.a., 2003). Deze honoursprogramma's (ook wel Plusprogramma's of Excellente Tracé's genoemd) zijn specifiek ontwikkelde programma's en hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat ze uitdagend en verzwarend onderwijs bieden aan studenten die meer willen en kunnen dan het reguliere programma van hen vraagt. Ze vertonen een grote variatie in opzet en organisatie om dit doel te bereiken. De nevedoelen die men zich stelt, variëren: het stimuleren van talent, aantrekkingskracht voor (nieuwe) docenten en studenten, een bijdrage leveren aan de profilering van de opleiding/installing en experimenteerruimte voor onderwijsvernieuwing ten behoeve van reguliere programma's (Wolfensberger e.a., 2003; Van Eijl e.a., 1999; Van Dam & De Klerk, 1998). Dit laatste punt is dermate opvallend dat hier nader onderzoek naar is gedaan. Zijn deze honoursprogramma's voor 'a happy few' of zijn het programma's die onder andere door hun opbrengsten in het reguliere programma meerwaarde hebben voor alle stu-

denten? Onze hoofdvraag hier is daarom: in welke mate functioneren deze honoursprogramma's als proeftuin voor het reguliere onderwijs? Wat zijn de aantoonbare opbrengsten (uitstralingseffecten) van honoursprogramma's in termen van proeftuineffecten en welke kenmerken hangen daarmee samen? Daartoe geven we eerst een beschrijving van de belangrijkste kenmerken van deze programma's zoals omvang, tijdsduur, selectieprocedures, en het (mono-, multi- of inter)disciplinaire karakter.

METHODOLOGIE

We hebben die honoursprogramma's geselecteerd die als gemeenschappelijk kenmerk hebben dat het specifiek ontwikkeld onderwijs betreft dat verzwaard en uitdagend is, bedoeld voor gemotiveerde en getalenteerde studenten die meer willen en meer kunnen. Een eerste inventarisatie van alle honoursprogramma's aan Nederlandse universiteiten is in januari 2003 uitgevoerd. Er is dus sprake van een momentopname en gezien de recente invoering van de bachelor-masterstructuur, zijn veranderingen te verwachten. De inventarisatie is redelijk volledig wat betreft het Nederlandse universitaire onderwijs want ook programma's in ontwikkeling zijn meegenomen en nieuwe informatie die is binnengekomen in de periode februari-april is verwerkt in dit artikel. Het blijft mogelijk dat we honoursprogramma's gemist hebben, bijvoorbeeld omdat ze bekend zijn onder een afwijkende naam. Verder dient te worden opgemerkt dat de Nederlandse universitaire honoursprogramma's die wij hebben meegenomen, bestaan uit een programma met bijbehorende module(s). De variant van een verrijkend deel binnen een reguliere cursus waar de 'honours-student' een extra opdracht maakt is niet in het onderzoek betrokken, behalve wanneer deze variant een onderdeel is van een groter honoursprogramma.

Voor dit onderzoek is de kennis van het landelijke 'Plusnetwerk' gebruikt, het platform voor academische honoursprogramma's, beschikbare documenten en websites zijn verzameld, er zijn enkele interviews afgenomen met docenten en coördinatoren van honoursprogramma's en er zijn ook informele contacten gebruikt. Bij de analyse van het verkregen materiaal is de methode van 'grounded theory' toegepast (Savenye & Robinson, 2001). Het materiaal is door twee onderzoekers onafhankelijk van elkaar gecodeerd, waarbij op basis van inhoudelijke kenmerken de honoursprogramma's met elkaar zijn vergeleken. Er is gekeken naar de aantoonbare opbrengsten en niet naar de verwachte effecten en de mate waarin deze opgetreden. Ook is de invloed van andere ontwikkelingen zoals universitair of landelijk onderwijsbeleid niet meegenomen in de analyse. Wanneer een honoursprogramma onderwijsvernieuwingen (mede) teweeg- of tot stand brengt, noemen wij dat de uitstralingseffecten van het honoursprogramma. Voorbeelden zijn ontleend aan een dieptestudie van enkele cases uitgevoerd ter aanvulling van de kenmerken en ter controle op het globale beeld wat betreft aspecten die samenhangen met onderwijsvernieuwing (Wolfensberger e.a., 2003).

KENMERKEN VAN UNIVERSITAIRE HONOURSPROGRAMMA'S - RESULTATENINVENTARISATIE

De inventarisatie leverde vijftientig honoursprogramma's op bij 10 verschillende universiteiten en een interuniversitaire instelling. Alle honoursprogramma's zijn relatief recent: de eerste startte in 1993, en de laatste tien programma's zijn pas na 1999 gestart. Bij sommige universiteiten zijn de honoursprogramma's nog in de planfase zoals in Delft en Tilburg. De recente sterke groei hangt waarschijnlijk samen met de invoering van de bachelor-masterstructuur en komt in uitspraken en beleidsvoorstellen van universiteiten naar voren. Bijvoorbeeld van de Erasmus Universiteit Rotterdam: '... in de concurrentieslag zal de kwaliteit van het onderwijs doorslaggevend zijn (...). Ontwikkeling van een "Honoursprogramma" voor zeer getalenteerde studenten wordt noodzakelijk geacht, aldus de voorzitter van de werkgroep Onderwijsvernieuwing' (Van der Graaf, 2002). En aan de Technische Universiteit Eindhoven wordt onderkend dat '...wanneer de TU/e de beste studenten wil hebben, zou de universiteit een honours program moeten hebben (...). Met zo'n programma worden studenten gemotiveerd het beste uit zich te halen en laat de universiteit zien dat ze goede studenten waardeert' (Groep Eén, 2003). Ook studenten merken dat het belangrijker wordt om zich te kunnen onderscheiden in de concurrentiestrijd voor (internationale) masterplaatsen.

Het onderscheidende kenmerk van honoursprogramma's is dat het specifiek ontwikkeld onderwijs is, verzwarend en uitdagend en bedoeld voor gemotiveerde en getalenteerde studenten die meer willen en meer kunnen dan het reguliere programma biedt. Dat 'meer' heeft geen vrijblijvend karakter maar vertaalt zich naar een toelatingsprocedure, vaak pittige studieactiviteiten en een vorm van toetsing en diplomering. De studenten krijgen naast het reguliere aanbod de mogelijkheid zich intellectueel en academisch extra te ontwikkelen. De honoursprogramma's verschillen qua vormgeving op aspecten als duur, studiejaar waarin men start, omvang, onderwijsvormen en toetsing (Van Eijl e.a., 2003). De financiering wisselt per onderwijsinstelling en ook de organisatievorm verschilt. Ondanks alle verschillen in constructie en invulling van de honoursprogramma's is er een aantal kenmerken dat relatief vaak voorkomt, zoals te lezen is in tabel 1. Veel van deze kenmerken zijn niet uniek Nederlands en vinden we ook terug bij de honoursprogramma's in de Verenigde Staten (Austin, 1986; Groot Zevert e.a., 1997). We zullen deze kenmerken nader toelichten.

Tabel 1 Kenmerken vormgeving van universitaire honoursprogramma's in Nederland (N=25)

	Wel	Niet	Onbekend
a. Kleinschalig onderwijs	25	0	0
b. Actieve participatie	25	0	0
c. Onderwijskundige noviteiten	23	2	0
d. Afsluitend testimonium/diploma	22	2	1
e. Honoraire of extra studiepunten	18	6	1
f. Selectie	21	2	2
g. Proeftuinfunctie	16	6	3
h. Alleen na propedeuse	18	7	0
i. Speciale aandacht voor onderzoeks- en ontwerpvaardigheden	9	14	2
j 1. Coördinator	17	0	8
j 2. Tutor/coach/mentor	8	0	17

Honoursprogramma's werken met kleinschalige onderwijsvormen, individueel tot twintig deelnemers. Dit kan de interactie tussen de deelnemers onderling en tussen studenten en docenten stimuleren en geeft meer vrijheid om de individuele belangstelling te volgen.

Actieve participatie is vanzelfsprekend en te denken valt aan discussies en feedback, presentaties van onderzoeksdesigns en excursies. Peer interaction is een belangrijk aspect binnen honoursprogramma's. Actieve deelname tijdens colleges naast het versterken van motivatie en het stimuleren van de zelfwerkzaamheid krijgen veel aandacht.

In honoursprogramma's komen relatief veel contextspecifieke onderwijskundige noviteiten voor, op zowel inhoudelijk als op didactisch niveau. Voorbeelden zijn speciale aandacht voor academische vaardigheden en het stimuleren van creativiteit, interdisciplinaire didactiek, portfolio gericht op reflectie, intervisie, sterke participatie van studenten, uitdagende cursusinhoud, andere vormen van toetsing, peer feedback.

Honoursprogramma's worden afgesloten met een testimonium, certificaat of aantekening op de bul of een speciaal diploma, zoals Master in Veterinary Research. De uitreiking is in veel gevallen een officiële academische plechtigheid, zoals in Leiden en Nijmegen waar de Rector Magnificus in vol ornaat de honoursbul overhandigt.

Het programma verzwaart de studielast. De studenten krijgen in achttien gevallen geen 'gewone' studiepunten, maar 'honoraire' studiepunten of extra studiepunten. Deze honoraire studiepunten geven wel de studieduurbelasting aan, maar zijn niet formeel ingebed en kunnen dus niet gebruikt worden om aan de reguliere verplichtingen te voldoen. Vijf van de honoursprogramma's geven wel gewone studiepunten omdat deze programma's in plaats komen van het reguliere programma.

Er is sprake van selectie en voor de toelating gelden eisen voor met name het cijfergemiddelde en de motivatie die bijvoorbeeld tot uitdrukking moet komen in een sollicitatiebrief. Verder spelen ook studievordering en mentoradvies een rol.

Honoursprogramma's worden zestien keer gezien als proeftuin, een experimenteer-ruimte voor onderwijsvernieuwing ten behoeve van de reguliere programma's. Anders dan in de Verenigde Staten presenteren de meeste programma's zich (nog) niet met een duidelijke visie of missie, al hebben de meeste wel een vaste coördinator. Is er een

op schrift gestelde visie, dan kan deze proeftuinfunctie daarin omschreven zijn, maar meestal is deze functie al werkende gebleken.

Honoursprogramma's richten zich vooral op ouderejaars studenten. Slechts twee honoursprogramma's zijn alleen voor eerstejaars studenten, vijf zijn bedoeld voor alle studiejaars en dertien honoursprogramma's richten zich exclusief op einddoctoraal of master studenten. Dit in contrast met de Verenigde Staten waar 'honours programmes' in de regel aan bachelorprogramma's gekoppeld zijn.

Er is in veel gevallen speciale aandacht voor onderzoeks- en ontwerpvaardigheden. Negen programma's afficheren zichzelf met de mogelijkheid om onderzoek al in een vroeger stadium of op een hoger niveau dan in het reguliere programma te doen. Later wordt dikwijls een koppeling met een promotie gemaakt. Het programma is in dit geval een kweekvijver van onderzoekstalent.

In driekwart van de gevallen is er een vaste coördinator om het programma te ontwikkelen, draaiend te houden en te netwerken. Soms heeft hij of zij ook een docent- of tutortaak. Een actieve houding bij de rekrutering van studenten of het verzorgen van publiciteit is in ontwikkeling. De aanwezigheid van een tutor of coach (studieadvisering en counseling) is ook van belang. Zo'n coach moedigt de student aan in zijn individuele academische prestaties en in het aangaan van uitdagingen. Bij de inventarisatie is echter niet gevraagd naar de rol van coach of tutor, hoewel deze in de Verenigde Staten van essentieel belang wordt geacht (Groot Zevert e.a., 1997, p.16).

Invoering bachelor-master

Naar verwachting zal de invoering van de bachelor-masterstructuur aan de Nederlandse universiteiten gepaard gaan met een groeiende belangstelling voor honoursprogramma's. Tegelijkertijd leidt de invoering van de bachelor-master ook tot nieuwe vragen over de vormgeving van deze programma's. De huidige honoursprogramma's richten zich sterk op doctoraal studenten, terwijl de Verenigde Staten alleen 'honours programmes' kent, die gekoppeld zijn aan de bachelor-fase. Wat zullen de Nederlandse opleidingen die nu een honoursprogramma voor doctoraalstudenten hebben, gaan doen? Die universiteiten waar de invoering van de honoursprogramma's samenhangt met de bachelor-master invoering kiezen gericht en divers bijvoorbeeld: de UvA richt zich met haar honoursprogramma op 10% gemotiveerde eerstejaars, Delft koppelt haar Honours Track aan de masteropleiding, niet om een Topmaster aan te wijzen maar om '... haar excellente studenten de mogelijkheid te bieden om zich binnen de reguliere masteropleiding verder te ontwikkelen door het volgen van extra aanvullende studieonderdelen (...). Marktwerking en (internationale) kwaliteitsvergelijking zullen wel bepalen welke masteropleidingen tot de top zullen (gaan) behoren' (TU Delft, 2002).

Verdeling over disciplines

De universitaire honoursprogramma's in Nederland zijn redelijk gelijk verspreid over de verschillende disciplines, met uitzondering van de medische disciplines. Daarvan is er maar één, namelijk het Excellent Tracé van de Faculteit der Diergeneeskunde Universiteit Utrecht (zie tabel 2). Het is het oudste tracé en biedt een geselecteerd aantal studenten de mogelijkheid zich te verdiepen in veterinair wetenschappelijk onderzoek.

Tabel 2 Universitaire plusprogramma's (N=25) verdeeld per discipline

Disciplines	Aantal
Alfa	5
Bèta en Technologie	5
Gamma	8
Medisch	1
Interdisciplinair ¹⁾	4
Multidisciplinair ²⁾	2

¹⁾ Programma's die bestaan uit combinaties van de daarbovenstaande disciplines.

²⁾ Dit zijn hier het University College Maastricht en het University College Utrecht.

Kweekvijver voor onderzoekers

Veel Nederlandse honoursprogramma's zijn gericht op ouderejaarsstudenten, met speciale aandacht voor onderzoeks- en ontwerpvaardigheden, soms gekoppeld aan een onderzoeksstage of aan een promotie. Het honoursprogramma fungeert dan voor studenten als proeftuin om hun onderzoeks- of praktijkinteresse te toetsen en voor de opleiding als kweekvijver van onderzoekstalent. Bij wederzijds positief bevinden, zien we deelnemers doorstromen naar de AiO opleiding. Deze functie van honoursprogramma's dient in de toekomst nog nader te worden onderzocht.

Typologie van honoursprogramma's

Uit de analyse van de geïnventariseerde gegevens komt een typologie van honoursprogramma's naar voren. Op inhoudelijke gronden kunnen er drie verschillende soorten honoursprogramma's onderscheiden worden: disciplinaire (14), interdisciplinaire (6) en multidisciplinaire (5). We verwachten dat deze verschillende type programma's gezien hun aard en organisatie ook verschillende uitstralingseffecten zullen hebben.

Bij de 14 disciplinaire honoursprogramma's staat verdieping van vakken uit een discipline centraal. Dit soort honoursprogramma's wordt door een opleiding gefinancierd en georganiseerd als extra verdiepingsmogelijkheid met aandacht voor inhoud, academische vaardigheden, methoden en technieken, en onderzoek. Studenten volgen deze programma's boven op het reguliere programma, enkele uitzonderingen daargelaten.

Bij de 6 interdisciplinaire honoursprogramma's staan onderwerpen en thema's centraal die verschillende disciplines bestrijken en overstijgen. Er is altijd aandacht voor de interdisciplinaire aanpak. Deze programma's zijn een 'extra' voor studenten die zich naast hun vakstudie ruimer willen vormen. Dit type honoursprogramma wordt centraal georganiseerd en gefinancierd door het centraal niveau van een universiteit.

De 5 multidisciplinaire programma's bestaan uit verschillende disciplines naast elkaar en vervangen altijd het reguliere aanbod. Te denken valt aan zogenaamde TWIN-programma's die afgesloten worden met een dubbel doctoraal of aan complete bacheloropleidingen op honoursniveau. De betrokken opleidingen financieren het programma.

Natuurlijk zijn er in de praktijk ook mengvormen, bijvoorbeeld een disciplinair honoursprogramma met een interdisciplinair onderdeel erin. Een andere overgangs-

vorm is een multidisciplinair bachelorprogramma met interdisciplinair gerichte vaardigheidscursussen. In dit onderzoek hebben we deze mengvormen ingedeeld op basis van de hoofdkarakteristiek.

UITSTRALINGSEFFECTEN

Om antwoord te geven op onze hoofdvraag in welke mate deze honoursprogramma's als proeftuin voor het reguliere onderwijs functioneren, gaan we nader in op de vraag wat de aantoonbare opbrengsten zijn van honoursprogramma's in termen van proeftuineffecten. Welke vernieuwingen en veranderingen zien we in de reguliere programma's als gevolg van de honoursprogramma's en welke kenmerken hangen daarmee samen? Het onderzoek hiernaar beperkt zich tot de vierentwintig universitaire honoursprogramma's en laat het interuniversitaire programma buiten beschouwing.

De aantoonbare opbrengsten blijken te categoriseren in vier hoofdvelden: cursusinhoud, didactiek, educatieve instrumenten en programmaopzet. Met uitstraling in het veld cursusinhoud wordt bedoeld dat naar aanleiding van het honoursprogramma de inhoud van reguliere cursussen is aangepast, dan wel dat er nieuwe cursussen worden ontwikkeld. Uitstraling op didactiek betekent veranderingen van opzet of uitvoering van cursussen door docenten in het reguliere programma. Met educatieve instrumenten zijn didactische systemen bedoeld die als sjabloon voor studenten bruikbaar zijn, zoals een leercontract. Met programmaopzet wordt de verandering in opbouw van een totaal curriculum bedoeld. Tabel 3 laat zien hoe uitstralingseffecten van de drie typen honoursprogramma's verdeeld zijn over de vier velden. Sommige uitstralingseffecten blijken bij bepaalde type juist meer of minder op te treden.

Tabel 3 Drie typen honoursprogramma's (N=24) en hun uitstralingseffecten op vier velden

	Cursusinhoud/ nieuwe cursus	Didactiek	Educatieve instrumenten	Programmaopzet
Disciplinair (14)	7	12	Onbekend	Onbekend
Interdisciplinair (5)	4	4	2	Onbekend
Multidisciplinair (5)	Onbekend	5	2	5

Uitstralingseffecten van disciplinaire programma's

De disciplinaire honoursprogramma's kennen voornamelijk uitstralingseffecten op de velden cursusinhoud en didactiek. De inhoudelijke samenhang tussen het disciplinaire honoursprogramma en het reguliere programma is evident. De experimenten in het honoursprogramma met nieuwe cursusinhoud sluiten vaak aan bij het reguliere programma en worden daardoor na succes makkelijk geïntegreerd. Docenten ontwikkelen ook wel honourscursussen vanuit de vraag wat nú voor verbetering vatbaar is binnen het reguliere programma. Behalve dat naar aanleiding van het disciplinaire honoursprogramma de inhoud van reguliere cursussen wordt aangepast, worden dus

ook nieuwe cursussen ontwikkeld voor het reguliere programma (overigens soms als een duplicaat van de cursus uit het honoursprogramma).

De uitgevoerde dieptestudie van enkele cases biedt voorbeelden van de doorwerking van honoursprogramma's (Van Eijl e.a., 2003). Zo is de uitstraling van een disciplinair honoursprogramma op de inhoud van het reguliere programma te vinden bij het Excellent Tracé van Ruimtelijke Wetenschappen (UU). Een groep studenten die in het kader van dit tracé in januari-juni 1999 hun leeronderzoek uitvoerde in Bergen (Noorwegen) en Barcelona, merkte op dat daar aanzienlijk meer aandacht aan kwalitatieve onderzoeksmethoden werd besteed dan in Utrecht gebruikelijk was. De studenten waren van mening dat ze daardoor te weinig keuzevrijheid hadden in hun vraagstelling en onderzoeksmethoden. Terug in Utrecht was dit voor hen aanleiding om een discussie te beginnen met methodedocenten die ook zijn weerslag vond in het faculteitsblad. Het eerste resultaat was dat aan de volgende groep tweedejaars van het Excellent Tracé speciale colleges kwalitatieve onderzoeksmethoden werden gegeven. Deze werden goed geëvalueerd en daarna nog in hetzelfde studiejaar aan alle 150 tweedejaars aangeboden. De uitstraling van dit Excellent Tracé is niet alleen zichtbaar in wijzigingen in het reguliere curriculum zoals inhoudelijke veranderingen, maar ook in veranderingen in de didactiek en een groeiend besef onder docenten om studentgericht te werken, in te spelen op leerwensen en te werken met andere onderwijsstrategieën. De decaan schreef in oktober 2000 dat het Excellent Tracé met uitdaging als belangrijk uitgangspunt ook een proeftuin voor de nieuwe bacheloropleiding was omdat dit 'een actieve inzet vereist van de studenten die meer dan in het verleden het spel zullen moeten maken. Het vereist ook een andere rol van docenten. Naast instructie wordt de diagnose van fouten en het bespreken van verbeteringen een zwaarwegender taak' (Hooimeijer, 2000).

De 'nieuwe' vaardigheden en inzichten op het gebied van didactiek die docenten zich eigen maken in disciplinaire honoursprogramma's nemen zij relatief makkelijk mee naar het reguliere programma, als zij ook daar doceren, wat meestal het geval is. Ook de kennisflow tussen studenten die wel en niet meedoen met het honoursprogramma bestaat al, daar de meeste deelnemers het honoursprogramma boven op hun reguliere programma volgen en niet in plaats van. De uitstralingseffecten van disciplinaire honoursprogramma's vinden relatief snel plaats: we zien dat vakgroepen of hele faculteiten profiteren van de onderwijsvernieuwingen.

Uitstralingseffecten van interdisciplinaire honoursprogramma's

De interdisciplinaire honoursprogramma's kennen uitstraling op het gebied van cursusinhoud -en dan betreft het meestal nieuwe cursussen-, en op het gebied van didactiek en educatieve instrumenten. De interdisciplinaire honoursprogramma's ontwikkelen ook nieuwe cursussen over interdisciplinariteit. Dit zijn verdiepende interdisciplinaire vakken speciaal bedoeld voor deelnemers aan het honoursprogramma. Deze cursussen zijn nog erg jong en (nog) niet opgenomen in een regulier programma. Het vaststellen van de uitstralingseffecten op de didactiek is lastig. De docenten van interdisciplinaire programma's zijn vaak 'ingehoord'. De docenten nemen hun nieuwe vaardigheden op

het gebied van didactiek mee naar hun reguliere programma. Aangezien de setting daar anders is en het ook andere deelnemers betreft, is het moeilijker voor de docenten hun 'nieuwe' vaardigheden toe te passen. Toch gebeurt het wel. Verder worden de studenten in een honoursprogramma zich bewuster van hun verantwoordelijkheid en voelen ze zich meer betrokken bij de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs binnen de eigen reguliere opleiding.

De interdisciplinaire programma's zijn bedoeld voor grote groepen studenten en worden meestal georganiseerd en gefinancierd door het centrale niveau in een universiteit. Deze honoursprogramma's blijken een basis voor experimenten met educatieve instrumenten om aan de hand van de ervaringen de succesfactoren te gebruiken bij een eventuele universiteitsbrede implementatie. De Universiteit van Amsterdam gebruikt haar interdisciplinaire honoursprogramma voor gemotiveerde eerstejaarsstudenten als proeftuin voor een digitaal portfolio. Bij dit honoursprogramma is door kennisdisseminatie op het gebied van het reflectieve digitale portfolio voor studenten een relevante stap gezet in de ontwikkeling van dit instrument binnen de UvA. Bij veel Amsterdamse opleidingen is het initiatief genomen om een portfolio in te voeren en zijn de ervaringen van het honoursprogramma op gebied van reflectieopdrachten en coaching van invloed op de ontwikkeling van de ideeënvorming binnen deze opleidingen. Overigens is hier zichtbaar dat de opbrengsten van het honoursprogramma en de geconstateerde uitstralingseffecten weer van invloed zijn op het honoursprogramma zelf. Het programma is begonnen voor de eerstejaars van zes grote faculteiten. De resultaten van het programma hebben invloed gehad op het beleid van de UvA en in 2003 wordt het honoursprogramma universiteitsbreed ingevoerd, zodat elke eerstejaarsstudent de mogelijkheid heeft aan dit programma deel te nemen. Dit laatste punt gaat al in de richting van een instellingsbreed effect en sluit daarmee aan bij het veld programmaopzet.

Uitstralingseffecten van multidisciplinaire honoursprogramma's

De uitstraling van multidisciplinaire programma's is in ieder geval te vinden op de velden didactiek en programmaopzet, zoals de invoering van een dubbele propedeuse. Het University College Utrecht (UCU) is een multidisciplinair honoursprogramma dat invloed heeft gehad op veel andere opleidingen. Binnen de universiteit was er in eerste instantie de nodige weerstand tegen de opzet van het UCU en de innovatie kon uiteindelijk wortel schieten doordat er een heel duidelijk concept lag waaraan het College van Bestuur en verschillende gezaghebbende hoogleraren zich bleven committeren. Nadat het groene licht gegeven was, is het UCU uitgebreid gebruikt als proeftuin. Dit wordt versterkt door het gegeven dat het UCU een docentengroep aantrekt met een relatief groot animo om nieuwe dingen uit te proberen. Verder dwingt de diversiteit van de studenteninstroom (internationaal, verschillende onderwijsachtergronden) docenten en staf min of meer tot experimenteren. Het feit dat docenten uit verschillende academische disciplines komen die elkaar normaal niet elke dag ontmoeten, heeft hier en daar gewerkt als bron van inspiratie. Ook de door selectie verkregen studentengroep maakt het makkelijk om te experimenteren.

Met dit internationale honours-bachelorprogramma verwierf men een expertise op het gebied van vraaggestuurd onderwijs met een nieuwe didactische benadering. Zo werden herkansingen afgeschaft. Toen de Universiteit Utrecht in 2002 overging naar een bachelor-masterstructuur kreeg het UCU-programma een modelfunctie bij het kiezen van het concept hiervoor. Dit gold met name voor de vormgeving van een vraaggestuurd curriculum met nadruk op brede academische vorming en -vaardigheden, de bijbehorende eisen aan de onderwijsprogrammering en studieloopbaanbegeleiding, de examenregeling met meerdere toetsmomenten binnen één cursus en het zo veel mogelijk beperken van herkansingen. Deze aspecten zijn in mindere of meerdere mate aangepast en overgenomen in het universitaire kader voor de invoering van een bachelor-masterstructuur (Vermeulen & van Kammen, 2002a, 2002b).

VERKLARINGSFACTOREN VAN DE UITSTRALINGSEFFECTEN

Het is gebleken dat de drie typen honoursprogramma's uitstralingseffecten hebben op verschillende velden (zie tabel 3). De vraag is welke van de geschetste kenmerken van de honoursprogramma's (zie tabel 1) samenhangen met de doorwerking in het reguliere programma. Vier van de kenmerken lijken in elk geval van belang bij de uitstraling van de ervaringen in honoursprogramma's naar de reguliere programma's. Bij de vernieuwingen van reguliere programma's die samen lijken te hangen met honoursprogramma's kunnen factoren zoals universiteitsbeleid of personele inzet uiteraard ook hun rol spelen. Dat is in dit onderzoek echter niet meegenomen.

a) Innovatie als doel

De meeste honoursprogramma's (zestien) kiezen im- of expliciet voor een duidelijke proeftuinfunctie. Bij de één is innovatie bij de oprichting expliciet opgenomen in de missie, bij de ander heeft deze functie zich in de praktijk bewezen. De nieuwe interdisciplinaire honoursprogramma's die zijn opgezet bij de start van de bachelor-masterstructuur zijn het meest uitgesproken omschreven als proeftuin (zie tabel 4). 5 programma's zijn geen proeftuin, omdat ze opgericht zijn met een ander doel en zich expliciet niet richten op onderwijsvernieuwing. Dit betreft bijvoorbeeld programma's die de mogelijkheid van een dubbel doctoraal programma aanbieden. Verder is er ook in enkele gevallen het idee dat een honoursprogramma exclusief moet zijn en uitstraling naar het reguliere programma zou het exclusieve karakter verminderen, denkt men.

Tabel 4 Expliciete proeftuinfunctie van de drie typen honoursprogramma's (N=24)

	Wel proeftuinfunctie	Geen proeftuinfunctie	Twijfel
Disciplinair (14)	10	2	2
Interdisciplinair (5)	4	0	1
Multidisciplinair (5)	2	3	0
Totaal	16	5	3

De 5 programma's die geen expliciete proeftuinfunctie kennen, hebben overigens vaak onbedoeld wel uitstralingseffecten op het reguliere programma. Zo hebben de dubbele doctoraalprogramma's van de faculteiten Natuurkunde en Wiskunde aan de Universiteit Utrecht geleid tot inhoudelijke contacten tussen voorheen gescheiden disciplines met effecten op de didactiek.

b) Extra of honoraire studiepunten - intrinsieke motivatie versterkt innovatieve capaciteit

Omvang, aantal en het al dan niet meetellen van de studiepunten verschillen per honoursprogramma, net als de wijze waarop de programma's afgesloten worden (zie tabel 5). De studielast van de meeste honoursprogramma's (vijftien) komt voor studenten volledig bovenop de studielast van het reguliere programma. Dit komt tot uitdrukking in het feit dat studenten dan honoraire studiepunten of extra punten krijgen of zelfs geen punten. Honoraire studiepunten zijn geen formele studiepunten; ze geven alleen de zwaarte van een module aan. Extra studiepunten zijn wel studiepunten, ze kunnen echter niet gebruikt worden om aan een reguliere verplichting te voldoen. De honoursprogramma's van Ruimtelijke Wetenschappen UU en RUG verstrekken zowel reguliere als honoraire punten. De vijf multidisciplinaire programma's bieden een curriculum dat totaal vervangend is voor het reguliere programma en zij verstrekken uiteraard wel gewone studiepunten. Deze honoursprogramma's worden dan ook afgesloten met een officiële bul.

Tabel 5 Toekennen van studiepunten per type honoursprogramma (N=24)

	Geen sp of honorair	Extra sp	Mix (wel en extra)	Wel sp	Onbekend
Disciplinair (14)	6	4	2	1	1.
Interdisciplinair (5)	3	2	0	0	0
Multidisciplinair (5)	0	0	0	5	0
Totaal	9	6	2	6	1

Onbekend = het programma is nog in ontwikkeling, deze keuze is nog niet gemaakt.

Door geen studiepunten toe te kennen, wordt het idee versterkt dat het hier gaat om de intrinsieke motivatie van de studenten. Honoursprogramma's zijn extra en studenten volgen het vanwege de uitdaging, het leerplezier en de eer. Docenten doen mee vanwege de uitdaging en de inhoudelijke stimulans. Dat wat gecreëerd wordt binnen de honoursprogramma's blijkt studenten aan te spreken. Dit is een reden waarom de noviteiten van honoursprogramma's redelijk makkelijk, vaak spontaan geaccepteerd en geïmplementeerd worden in het reguliere programma.

Het al dan niet toekennen van studiepunten is bij de opzet en institutionalisering van nieuwe disciplinaire honoursprogramma's een belangrijk discussiepunt, zeker wanneer er een koppeling komt tussen studiepunten en financiering. De financiering verschilt per programma: in sommige gevallen is sprake van een structurele financiering (bijvoorbeeld opgenomen in een output-financiering via studiepunten of diploma's), in andere gevallen is het incidenteel via innovatieprojecten of beleidsgelden. Tot nu toe

hoeven studenten niet extra te betalen, maar de UvA overweegt om op termijn (2003 is genoemd) vouchers te gaan verkopen voor honourscursussen op masterniveau. Bij verdere uitbreiding in de toekomst is de financiering een belangrijk punt van aandacht.

Het is onduidelijk of het wel of niet verstrekken van studiepunten of certificaten van invloed is op de potentiële deelname van studenten. Ook is er nog geen onderzoek gedaan naar het civiel effect van de testimonia. Wel mag worden aangenomen dat het niet verstrekken van reguliere studiepunten en het uitreiken van certificaten tijdens officiële academische plechtigheden bijdraagt tot de speciale ambiance die dikwijls wordt toegeschreven aan de honoursprogramma's. Men spreekt dan wel van een academische sfeer of een intellectueel klimaat.

c) Selectie vergroot de experimenteeruimte

De toelatingseisen en de zelfselectie dragen bij aan een veilige leeromgeving om daadwerkelijk te experimenteren. De meeste honoursprogramma's (21) kennen een selectie en hebben een toelatingsprocedure (zie tabel 1 en tabel 6), waarbij het cijfergemiddelde een rol speelt. We zien variaties van een 7 tot een 8,5 gemiddeld als instapeis. Deze objectieve graadmeter geeft inzicht in het intellectuele prestatieniveau, maar geeft weinig inzicht in academische potenties, creativiteit en persoonlijke kenmerken van studenten. Zoals blijkt uit tabel 6 is de toelatingsprocedure dan ook meestal breder, waarbij naast het cijfergemiddelde ook de motivatie een rol speelt. Diverse programma's geven daarbij aan dat studenten die niet voldoen aan het cijfergemiddelde toch op grond van hun motivatie toegelaten kunnen worden.

Naast de instapeisen stellen sommige opleidingen, bijvoorbeeld in Nijmegen, ook grenzen aan het aantal studenten dat jaarlijks toegelaten wordt. Het Plusnetwerk geeft aan dat veel honoursprogramma's juist plaats hebben voor meer studenten. De ervaring leert dat maar een beperkt deel van de studenten met relatief goede cijfers een honoursprogramma volgt, juist goede studenten hebben soms andere prioriteiten. Van den Berg (2001, p. 10) stelt dat 9,6% van de voltijds wo-studenten actief een tweede studie volgt. 'Deze dubbelstudenten zijn over het algemeen de betere studenten, die snel een propedeuse behalen met goede resultaten' (p.71).

Tabel 6 Inhoud van de toelatingsprocedure per type honoursprogramma (N=24)

	Cijfer-gemiddelde	Motivatie	Vordering	Overig	Geen	Onbekend
Disciplinair (14)	13	8	5	4	0	1
Interdisciplinair (5)	3	4	1	2	0	0
Multidisciplinair (5)	3	Onbekend	0		2	0
Totaal	19	12	6	6	2	1

De selectie met bijbehorende toelatingsprocedure heeft tot gevolg dat niet zomaar elke student deelneemt aan het honoursprogramma. De student heeft zich aan moeten melden, heeft meestal een bepaalde intellectuele prestatie laten zien en heeft dikwijls zijn

motivatie op papier gezet. Er is sprake van zelfselectie, voordat de toelatingsprocedure start. Uit de evaluaties bij Ruimtelijke Wetenschappen Universiteit Utrecht blijkt dat studenten het waarderen dat de andere studenten ook gemotiveerd zijn en hard willen werken. De studenten hebben een sterke betrokkenheid met elkaar en met het vak. Dit geeft docenten meer ruimte om te experimenteren. Een andere reden waarom docenten makkelijker experimenteren is dat ze weten dat wanneer een onderdeel minder succesvol is er toch weinig kans is op studieachterstand bij de deelnemers. De honoursprogramma's bieden een veilige omgeving om daadwerkelijk te experimenteren

De signalen vanuit onderwijsevaluaties (Van Eijl e.a., 1999; Wolfensberger, 1998) zijn bemoedigend: de studenten van de honoursprogramma's zijn gemotiveerd en ze kunnen wat aan. Ze zijn doorgaans zeer positief over het plusonderwijs dat ze gehad hebben. De sfeer en de uitdaging daarin hebben hen aangesproken. Studenten komen veelal goed voorbereid naar de bijeenkomsten toe. Ze blijken niet alleen vakinhoudelijk meer te leren, maar ook qua academische vorming. Het lijkt erop dat bij meer honoursprogramma's de nadruk op uitdaging en academische vorming zowel docenten als studenten aanspreekt en tot nieuwe initiatieven leidt. De aandacht voor talent ondersteunt waarschijnlijk het diffusieproces.

De selectie en toelatingsprocedure heeft ook een negatieve connotatie. In de Amerikaanse onderwijskundige literatuur is een discussie te vinden over het mogelijk elitaire karakter van honoursprogramma's. Selectie kan deze beeldvorming in de hand werken en in de meer egalitair ingestelde Nederlandse maatschappij is dit ook een punt van kritiek (Keesen, 1998). De nadruk op het cijfergemiddelde kan ook leiden tot een (te) sterke competitie tussen de deelnemers van een honoursprogramma (Wolfensberger e.a., 2003). Daarnaast lijken selectie voor cursussen op cijfergemiddelde en scherpe toelatingseisen haaks te staan op ons Nederlands stelsel met open onderwijs voor iedereen. Wilbrink (2003, p. 52) stelt echter dat Nederland al 'een behoorlijk selectief stelsel van hoger onderwijs heeft'.

d) Onderwijskundige noviteiten - evalueren en doorgeven

Het laatste kenmerk dat bijdraagt aan de uitstralingseffecten van honoursprogramma's betreft onderwijskundige noviteiten die in 23 honoursprogramma's toegepast worden. Het idee van onderwijs geven in een honoursprogramma maakt bij docenten creativiteit los. Docenten hebben nu de kans om onderwijs te geven op een manier die meer tot hun verbeelding spreekt. Dat nodigt uit tot een andere onderwijsopzet en het op een andere manier met de inhoud omgaan. Ze gaan experimenteren met meer ruimte voor discussie, kleinere groepen en meer stimulans voor een inbreng van de studenten. Studenten voelen zich aangesproken en uitgedaagd door de nieuwe mogelijkheden. Er wordt een innovatiekracht vrijgemaakt waardoor nieuwe mogelijkheden verkend worden en het honoursprogramma regelmatig van binnenuit vernieuwd wordt. Veel van de honoursprogramma's zijn on-going programmes: ze zijn voortdurend in beweging. Deze programma's worden regelmatig geëvalueerd, succesvolle elementen werken soms door naar het reguliere programma en het honoursprogramma evolueert verder. Innovatie en vernieuwing met doorwer-

king naar het reguliere programma is zelfs één van de kerneisen van het Excellent Tracé van Ruimtelijke Wetenschappen aan de UU (Wolfensberger, 1998).

Soms zijn het de studenten die de aanzet tot vernieuwingen geven omdat ze bij sommige honourscursussen inspraak hebben bij het bepalen van de inhoud en de vorm. Ze functioneren daarbij als 'trendwatcher', omdat ze signalen van elders oppakken en vertalen naar het eigen onderwijs.

Tal van onderwijskundige noviteiten zijn te vinden in de honoursprogramma's, zowel op instrumenteel als op didactisch niveau. Te denken valt aan het werken met een portfolio gericht op reflectie, een persoonlijke tutor/coach, het werken met een vorm van intervisie, seminars, aan werkelijke studentparticipatie en -motivatie, talentcoaching, onderzoek doen in een vroegtijdig stadium van de studie, peer-feedback/teaching, of het afschaffen (of beperken) van de herkansingsmogelijkheden. Er is aandacht voor niveaubepaling: wat maakt een cursus tot plusniveau. Academische vorming en de toetsing ervan komt ook in de programma's terug. Honoursprogramma's kunnen laten zien dat nieuwe methoden of didactieken succesvol zijn toegepast en dat nieuwe inhoud aanspreekt. Dit kan leiden tot een innovatiestrategie die bottum up georganiseerd is.

CONCLUSIE EN SAMENVATTING

De *inventarisatie* van honoursprogramma's leverde in totaal 25 honoursprogramma's op bij 10 verschillende universiteiten en één interuniversitaire instelling. Honoursprogramma's zijn een recente ontwikkeling in het universitair onderwijs die snel terrein wint. Alle programma's zijn bedoeld om gemotiveerde en getalenteerde studenten extra uitdaging te bieden. De diversiteit in de programma's is groot, maar bij alle programma's is sprake van kleinschalige onderwijsvormen. Kenmerken die vaak optreden zijn actieve participatie, onderwijskundige innovaties, meestal geen officiële studiepunten maar wel een afsluitend testimonium, toelatingsprocedure (selectie), proeftuin voor vernieuwing, gericht op ouderejaars, vaak met een aparte coördinator. De honoursprogramma's kunnen fungeren als kweekvijver voor nieuw onderzoekstalent. De aandacht voor talent die de honoursprogramma's bieden wordt positief beoordeeld door de geïnterviewde docenten, studenten en beleidsmakers en wordt verondersteld nieuw talent aan te trekken. Er is sprake van selectie en zelfselectie. Voor de toelating kunnen eisen gelden zoals behaalde cijfers, de mate waarin men met de studie gevorderd is, motivatie en referenties. De duur, de omvang, de wijze waarop resultaten beoordeeld worden, de organisatie en financiering verschillen. Inhoudelijk zijn de honoursprogramma's te karakteriseren naar drie typen: disciplinair, interdisciplinair en multidisciplinair.

De hoofdvraag 'In welke mate functioneren deze honoursprogramma's als proeftuin voor het reguliere onderwijs?', kan deels beantwoord worden. De uitstralingseffecten van de honoursprogramma's zijn sterk. Dat betekent ook dat studenten in de reguliere programma's inderdaad profiteren van de honoursprogramma's. Er is echter alleen

gekeken naar de daadwerkelijk behaalde resultaten, en niet naar de verwachte effecten en de mate waarin deze zijn gerealiseerd. Ook is de invloed van andere ontwikkelingen zoals universitair of landelijk onderwijsbeleid niet meegenomen in deze analyse. Zestien van de 25 honoursprogramma's functioneren als proeftuin voor onderwijsinnovatie. De ervaringen met vernieuwingen en onderwijsexperimenten in een honoursprogramma 'stralen uit' naar het reguliere programma. De aantoonbare resultaten van de uitstralingseffecten zijn te categoriseren in vier velden: cursusinhoud (aanpassingen en ontwikkeling van nieuwe cursussen), didactiek (vooral bij disciplinaire programma's), onderwijskundig instrumentarium (vooral bij interdisciplinaire programma's) en programmaopzet (vooral bij multidisciplinaire programma's). Het veld waarin de programma's doorwerken in de reguliere programma's is afhankelijk van het type honoursprogramma.

Welke kenmerken van honoursprogramma's hangen samen met de uitstralingseffecten en de aantoonbare onderwijsvernieuwing in het reguliere programma? Vier factoren komen naar voren. Ten eerste: innovatie als doelstelling blijkt belangrijk te zijn. Een expliciete proeftuinfunctie versterkt waarschijnlijk de innovatieve capaciteit van de honoursprogramma's. De programma's die geen expliciete proeftuinfunctie hebben, hebben vaak onbedoeld toch uitstralingseffecten.

De tweede factor is dat de ontwikkelde vernieuwingen in het honoursprogramma de studenten aanspreken – want de studenten volgen het programma terwijl ze er geen studiepunten voor krijgen. Met uitzondering van de multidisciplinaire programma's verlenen nagenoeg alle honoursprogramma's geen gewone studiepunten. De betrokkenheid van studenten en docenten is groot. De deelnemende studenten zijn intrinsiek gemotiveerd en nemen deel vanwege de kwaliteit van de programma's en de daarbij betrokken docenten. De 'diffusie' van de innovatie kan daardoor soepel verlopen en is positief gestuurd; diffusie verloopt omdat een bepaald onderdeel succesvol is, niet zozeer omdat er een onderwijsprobleem is.

De derde factor is de (zelf)selectie en de toelatingsprocedure. Een veilige omgeving voor experimenteren is belangrijk voor de leerprocessen van studenten, en zeker ook voor de ontwikkelingen van een lerende organisatie. Honoursprogramma's kunnen als proeftuin functioneren omdat ze een leeromgeving vormen met studenten die geselecteerd zijn op hun motivatie en/of studieresultaten. Het risico van uitval is minder groot dan bij reguliere studenten, waardoor docenten meer bereid zijn te experimenteren met vorm en inhoud van het onderwijs.

De vierde factor betreft de onderwijskundige noviteiten die binnen de honoursprogramma's ontwikkeld worden. In de praktijk blijkt dat deze noviteiten na succesvolle evaluatie vaak doorwerken in het reguliere programma. Binnen het honoursprogramma' kunnen dan weer nieuwe dingen uitgeprobeerd worden. Dit leidt ertoe dat de honoursprogramma's niet statisch maar beweeglijk zijn, men spreekt wel van 'ongoing programmes'.

Uit ander onderzoek (Wolfensberger e.a., 2003) komt via de analyse van enkele voorbeelden van honoursprogramma's ook naar voren dat de verankering in een universitair of facultair kennisnetwerk en de mate waarin het programma gerealiseerd wordt door docenten die ook elders onderwijs geven de uitstralingseffecten van deze programma's verder versterken. Programma's met een geheel eigen staf hebben waarschijnlijk minder uitstralingseffecten. Ook kennis- en ervaringsuitwisseling tussen beleidsmakers, honours-programmacoördinatoren, docenten en andere betrokkenen is essentieel.

DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

Honoursprogramma's blijken een dynamisch en groeiend onderdeel van het onderwijsaanbod te zijn. Gegevens over honoursprogramma's wisselen daardoor regelmatig. Ook deze inventarisatie is een momentopname en gezien de recente invoering van de bachelor-master structuur, verwachten we dat er over twee jaar fikse verschuivingen te zien zullen zijn. Bovendien is de ervaring dat honoursprogramma's sterk evolueren. Het is nog onduidelijk of de uitstraling van honoursprogramma's naar het reguliere onderwijs een nieuwigheidseffect is of dat dit ook na langere tijd nog op zal treden. Amerikaanse ervaringen (Grey, 1986) wijzen op dit laatste. Longitudinaal onderzoek zou daarom op zijn plaats zijn om een goed beeld van de ontwikkeling van honoursprogramma's aan Nederlandse universiteiten te verkrijgen. Het eerder genoemde Plusnetwerk kan hierin een belangrijke rol spelen.

De verwachting is dat met de invoering van de bachelor-masterstructuur aan de Nederlandse universiteiten groeiende belangstelling zal komen voor honoursprogramma's. Tegelijkertijd leidt bachelor-master ook tot nieuwe vragen over de vormgeving en accreditatie van de programma's. De huidige programma's richten zich sterk op doctoraalstudenten, terwijl de Verenigde Staten alleen 'honours programmes' kent die gekoppeld zijn aan de bachelorfase. Wat gaan de Nederlandse opleidingen doen, die nu een honoursprogramma voor doctoraal studenten hebben, en welke keuzes zullen voor de nieuwe programma's gemaakt worden? Nader onderzoek op basis van gewijzigde omstandigheden is daarvoor wenselijk.

Het is verder de vraag of een toelatingsselectie alleen op cijfers en het niet toekennen van studiepunten de levensvatbaarheid van honoursprogramma's op de lange duur nadelig zal beïnvloeden. De voorspellende waarde van selectie is beperkt (Wilbrink, 2003), het kiezen van cijfers als toelatingcriterium discutabel, gezien onderzoek naar de correlatie tussen cijfers en later succes in wetenschap en beroep (Renzulli, 1978). Het niet verstrekken van 'gewone' studiepunten kan negatieve gevolgen hebben voor de financiering van dit onderwijs. De financiering van de honoursprogramma's is nog niet precies in kaart gebracht en kan ook de nodige discussie oproepen. Komt de extra inspanning die men doet voor honours studenten ten koste of ten bate van de reguliere studenten? Hiervoor moet men weten wat de investeringen en de baten van de honoursprogramma's zijn voor alle betrokkenen.

Bij de huidige inventarisatie zijn nog vragen overgebleven zoals aantallen (en percentages) deelnemende studenten, een systematisch onderzoek naar de ervaringen van die studenten, het werken met tutores en coaches en de functie van honoursprogramma's als kweekvijver voor toekomstig onderzoekstalent. Ook is nog geen onderzoek gedaan naar de vraag wat de effecten zijn van deelname op de cijfers van studenten, en op de motivatie van studenten voor het reguliere programma. Dit zijn interessante vragen voor verder onderzoek. Ook verder onderzoek naar de aard en omvang van de uitstralingseffecten lijkt de moeite waard. Deze effecten vormen een belangrijk deel van de opbrengsten van honoursprogramma's naast de extra leerresultaten van de deelnemende studenten en de opbrengsten bij de docenten. De instelling profiteert daarvan en blijkt dit ook zichtbaar te maken via haar publiciteitskanalen. Dat moet en zal op den duur ook worden afgewogen tegen de extra kosten die gemaakt worden voor deze programma's. Voor een beter inzicht in de kosten-effectiviteit van deze programma's is het gewenst meer gegevens te verkrijgen over de opbrengsten, de kosten en de succesfactoren.

LITERATUUR

- Austin C. Grey (1986) Orientation to Honors Education. *New Directions for Teaching and Learning* 25, 109 – 114.
- Berg, M.N. van den, Hofman, W.H.A., Stoppelenburg, C. (2001) Bollebozen in het hoger onderwijs. Stimulansen en belemmeringen bij het volgen van twee opleidingen. Rotterdam: RISBO/EUR
- Dam, K. van, & Klerk, R. de (1998) Onderwijs op het grensvlak van wetenschappen. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en Management*, 5, 3, 29 – 33.
- Delftse Strategienota (2002) Honours Tracks aan de TU Delft
- Eijl, P.J. van, Faber, G., Jorissen, M.G.A., & Pilot, A. (1999) Een honoursprogramma in Nederland. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 17, 4, 274 - 288.
- Eijl, P.J. van, Wolfensberger, M.V.C., Cadee, M., Siesling, S., Schreve-Brinkman, E.J., Beer, W.M., Faber G., & Pilot, A. (2003) Plusprogramma's als proeftuin. *Mededeling* 69. Utrecht: IVLOS, Universiteit Utrecht.
- Graaf, M. van der (2002) Bollebozen krijgen speciaal onderwijsprogramma. *Erasmus Magazine nr 10* : Rotterdam : Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Groep Eén (2003) www.tue.nl/groep.een/internationaal.htm.
- Groot Zevent, M.J.M., Eijl, P.J. van, Keesen, F.J.M. (1997) Oriëntatie op 'Honors Programs', *Mededeling* 57. Utrecht: IVLOS, Universiteit Utrecht.
- Hooimeijer, P. (2000) Wiens studie is dit eigenlijk? Een heel jaar ET en DT. In Wolfensberger, M.V.C & Vet, J. van der, *Excellent Tracé en Dual Traject 1999-2000*. Verslagbundel, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit Utrecht.
- Keesen, F. (1998) All students are equal, but some students...*Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en Management*, 5, 3, 17 - 21.
- Renzulli, J.S. (1978) What makes giftedness? Reexamining a definition. *Phi Delta Kappa*, 60, 3, 180 – 184, 261.
- Savenye, W.C., and R.S. Robinson (2001) Qualitative research issues and methods: an introduction for educational technologists. In: D.H.Jonassen (Ed.) *Handbook of Research*

for Educational Communications and Technology. Mahwah, New Jersey: Lawrence, Erlbaum Ass.

TU Delft (2002) Delftse strategienota projecten middelen bachelor-master, 2^e tranche. Delft: TU Delft.

Vermeulen, E. & Kammen, K. van (2002a) Iets nieuws onder de zon? Invoering van Bachelor-Master aan de Universiteit Utrecht, deel 1: het onderwijsconcept. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en Management*, 2, 4 –12.

Vermeulen, E. & Kammen, K. van (2002b) Iets nieuws onder de zon? Invoering van Bachelor-Master aan de Universiteit Utrecht, deel 2: het invoeringsproces. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en Management*, 4, 4 –12.

Wilbrink, B. (2003) Decentrale toelating, eerste stap naar selectieve toelating HO? Plaatsbepaling bij eindrapport van Commissie Sorgdrager, *Tijdschrift voor hoger onderwijs*, 1, 47-57.

Wolfensberger, M.V.C. (1998) Het Excellent Tracé van Ruimtelijke Wetenschappen, voldoet het aan de eisen? In Geerdink, M. & Wolfensberger, M. (1998) *Nieuwsgierig naar de creaties van het ET? Verslagbundel Excellent Tracé 1997-1998*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.

Wolfensberger, M.V.C., Eijl, P.J. van, Cadée, M., Siesling, S., Pilot, A. (2003) Plusprogramma's, ook een strategie voor onderwijsvernieuwing, *Thema*, 4 (in druk).